

ГЕНДЕРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ЧИННИК ПОЛІТИКО-ІДЕОЛОГІЧНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ ШКІЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

Карпенко Зіновія Степанівна,

доктор психологічних наук,
професор кафедри теоретичної та практичної психології
Національного університету «Львівська політехніка»
ORCID ID: 0000-0002-0747-2591
Researcher ID: I-5591-2015
Scopus Author ID: 57221871705

Дишель Єлизавета-Мілена Андріївна,

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 053 «Психологія»
Національного університету «Львівська політехніка»
ORCID ID: 0009-0004-5401-5600

В умовах російсько-української війни, що триває одинадцятий рік, гендерна компетентність особистості є однією з умов розбудови правового демократичного суспільства та гарантією незворотності його євроатлантичного цивілізаційного вибору. Шкільні педагоги як ключові агенти соціалізації підростаючого покоління найсуттєвішим чином впливають на його світогляд і громадянську позицію. Відтак від політико-ідеологічного самовизначення самих учителів, одним із чинників якого є їх гендерна компетентність, залежить вибір і відстоювання траєкторії розвитку нашої держави. Мета цього прикладного дослідження полягає в емпіричному вивченні гендерної компетентності шкільних педагогів як чинника їх політико-ідеологічного самовизначення.

У результаті дослідження було встановлено, що шкільним педагогам притаманні високі рівні гендерної компетентності і зріле політико-ідеологічне самовизначення, що характеризується усвідомленою прихильністю до певних політичних поглядів та відповідних ідеологічних настанов. Зафіксовано зв'язок між гендерною компетентністю, маркером якої є низька вираженість гендерних стереотипів, та політико-ідеологічним самовизначенням шкільних учителів. Водночас феміністичність негативно пов'язана з політико-ідеологічним самовизначенням й таким його механізмом, як позиційна конкуренція. Виокремлено три фактори політико-ідеологічного самовизначення шкільних педагогів, складником яких є гендерна компетентність: пасіонарне – з перевагою маскулінності, консервативне – нечутливе до гендерної самоідентифікації й егалітарне політико-ідеологічне самовизначення з вираженою андрогінною гендерною ідентичністю, ідеями соціальної рівності та справедливості.

Ключові слова: політико-ідеологічне самовизначення, шкільні педагоги, гендерна компетентність, гендерні стереотипи, гендерна ідентичність, соціалізація, гендерна рівність.

Karpenko Zinoviia, Dyshel Elyzaveta-Milena. Gender competence as a factor of political and ideological self-determination of school teachers

In the conditions of the Russian-Ukrainian war, which has been going on for the eleventh year, the gender competence of the individual is one of the conditions for building a democratic society based on law and a guarantee of the irreversibility of its Euro-Atlantic civilizational choice. School teachers, as key agents of the socialization of the younger generation, have the most significant influence on their worldview and civic position. Therefore, the choice and defense of the development trajectory of our state depends on the political and ideological self-determination of the teachers themselves, one of the factors of which is their gender competence. The purpose of this applied research is to empirically study the gender competence of school teachers as a factor in their political and ideological self-determination.

As a result of the research, it was found that school teachers have a high level of gender competence and mature political and ideological self-determination, which is characterized by a conscious commitment to certain political views and relevant ideological guidelines. A connection has been recorded between gender competence, the marker of which is the low expression of gender stereotypes, and the political-ideological self-determination of school teachers. At the same time, femininity is negatively related to political-ideological self-determination and its mechanism, such as positional competition. Three factors of political-ideological self-determination of school teachers have been identified, a component of which is gender competence: passionate – with a predominance of masculinity, conservative – insensitive to gender self-identification, and egalitarian political-ideological self-determination with a pronounced androgynous gender identity, ideas of social equality and justice.

Key words: political-ideological self-determination, school teachers, gender competence, gender stereotypes, gender identity, socialization, gender equality.

Вступ. Шкільні педагоги як ключові агенти соціалізації найсуттєвішим чином впливають на світогляд і громадянську позицію підростаючого покоління. Від-

так від політичного самовизначення самих вчителів, на спрямованість якого з-поміж іншого впливає їх гендерна компетентність, залежить підтримка траєкторії

розвитку держави. З іншого боку, від політичної позиції шкільних педагогів залежить просування наративів гендерної рівності серед молодого покоління.

В Україні проблему політико-ідеологічного самовизначення громадян вивчали Л. Кожекіна [5], С. Корсакевич [6], Г. Циганенко [8] та ін. Як свідчать дослідження, сучасна політична культура українців характеризується браком знань про власні права і політичну відповідальність, почасти слабким інтересом до участі у громадських справах і розв'язанні суспільних проблем, патерналістськими очікуваннями тощо.

Дослідження проблем гендерної психології в Україні започаткували Т. Говорун і О. Кікінежді [2], які були суголосні зарубіжним студіям гендерної тематики, наприклад, S. Bem [10], R. Branton, A. English, S. Pettey & T. Barnes [11], G. Driessen & A. Van Langen [12], а розвинули в контексті формування гендерної компетентності шкільних педагогів на вітчизняних теренах О. Бондарчук і О. Нежинська [1], О. Кіріленко [4], Т. Чернецька, С. Губіна, Т. Дрожжина, Ю. Дьоміна, Н. Середа, Т. Гриценко, О. Скорик, М. Чорна [9]. Окремі аспекти проблеми вивчали К. Кальницька та Б. Прядко [3], Н. Хазратова [7] та ін. Дослідники стверджують, що підвищення гендерної компетентності педагогів, володіння знаннями з гендерної проблематики в контексті вироблення власної громадянської позиції є важливим чинником їх професійно-особистісного становлення як суб'єктів освітнього виховання молодого покоління.

Мета дослідження полягала в емпіричному вивченні гендерної компетентності шкільних педагогів як чинника їх усвідомленого й відповідального політико-ідеологічного самовизначення.

Матеріали та методи. Використано такі емпіричні методики – опитувальник С. Бем для ідентифікації психологічної статі (BSRI), опитувальник Г. Циганенко для визначення механізмів політико-ідеологічного самовизначення (ОМПЦ), опитувальник Т. Говорун та О. Кікінежді «Поширеність гендерних стереотипів», анкета демографічного змісту; статистичні – описова статистика, кореляційний та факторний аналізи.

Вибірка. До дослідження було залучено 64 шкільні педагоги віком від 20 до 69 років, з них 50 – жіночої статі, 14 – чоловічої статі.

Емпіричне дослідження спрямовували такі **гіпотези**:

1. Шкільні педагоги, ймовірно, характеризуються високим рівнем гендерної компетентності та незначним проявом гендерних стереотипів.

2. Учителям притаманний високий рівень політико-ідеологічного самовизначення, що характеризується усвідомленою прихильністю до певних політичних поглядів та партій.

3. Існує позитивний зв'язок між гендерною компетентністю та високими показниками політико-ідеологічного самовизначення.

Ця гіпотеза обґрунтована тим, що гендерна компетентність, а також здатність до політико-ідеологічного самовизначення є важливими аспектами професійної ідентичності педагогів. Учителі, які віддані просуванню гендерної рівності та боротьбі з дискримінаці-

йними практиками, ймовірно, також частіше залучатимуться до демократичних процесів і матимуть сильні політичні переконання та цінності.

4. Андрогінна гендерна ідентичність, вільна від традиційних гендерних стереотипів, як один із найсуттєвіших маркерів гендерної компетентності зумовлює егалітарне політичне самовизначення шкільних педагогів.

Очікується, що особи з андрогінною ідентичністю можуть проявляти високу гнучкість поведінки, адаптуючись до ситуацій та не дотримуючись суворих гендерних обмежень. Припускається, що ці особи будуть підтримувати політичні погляди, які сприяють поширенню рівності, оскільки їхня гендерна компетентність дозволяє їм критично оцінювати та відкидати гендерні стереотипи та дискримінаційні практики.

Результати дослідження. Опитування за методикою С. Бем показало, що 65,6% досліджуваних притаманна андрогінність, решта результатів розподілилися в однакових пропорціях: по 17,2% отримали фемінна і маскулінна психологічні статі. Як відомо, фемінність асоціюється з традиційними жіночими рисами, такими як емпатія, турбота та емоційне самовираження. У контексті викладання фемінність може проявлятися в орієнтованому на учня підході. Відносно низький відсоток прояву фемінності в цій вибірці можна пояснити тим, що педагогічна професія вимагає цілої низки навичок та рис, які традиційно асоціюються з маскулінністю, як-от: авторитет, лідерство та наполегливість. Маскулінність може проявлятися в реалізації авторитарного підходу, при якому вчителі віддають перевагу дисципліні, структурі та досягненням. Проте переважна більшість шкільних педагогів заявили про наявність у себе андрогінної психологічної статі, яка асоціюється з гнучкістю, адаптивністю та готовністю виходити за межі традиційних гендерних ролей. Під час виконання професійних функцій андрогінність проявляється у збалансованому підході, який включає як «чоловічі», так і «жіночі» якості. Присутність фемінності та маскулінності у вибірці підкреслює різноманітність стилів педагогічного спілкування та свідчить про те, що вчителі можуть використовувати різнопланові якості для створення розвивального освітнього середовища.

Діагностика вираженості гендерних стереотипів у вибірці шкільних педагогів за допомогою опитувальника Т. Говорун та О. Кікінежді показує, що переважна більшість респондентів (68,8%) має низький рівень гендерних стереотипів, тоді як 31,2% – високий рівень, що означає підвладність впливу гендерних стереотипів. Це важливий показник, оскільки вчителі відіграють значну роль у формуванні поглядів та переконань учнів щодо гендерних ролей та очікувань. Пропагуючи гендерно-інклюзивні практики та кидаючи виклик гендерним стереотипам, вчителі можуть допомогти створити більш справедливе навчальне середовище для всіх учнів. З іншого боку, вчителі з високим рівнем гендерних стереотипів можуть увічнювати ці стереотипи у педагогічній практиці. Наприклад, вчителі, які поділяють гендерні упередження, можуть приділяти хлоп-

чикам більше уваги і хвалити їх більше, ніж дівчаток, або ж навпаки.

Результати діагностики механізмів політико-ідеологічного самовизначення за методикою Г. Циганенко представлено в табл. 1. Зауважмо, що розмірність шкал цієї методики різна.

Таблиця 1

Характеристики механізмів політико-ідеологічного самовизначення

Механізми	M	SD	Me	Min	Max
Позиційна конкуренція	62,12	14,86	64	32	96
Політична ідентифікація	49,26	13,57	48	18	75
Домінантна автономія	33,59	4,84	34	20	42
Владне самоствердження	24,09	7,52	26	10	44
Прагматична раціоналізація	16,56	2,38	16	12	21
Нормативна непоступливість	18,51	3,11	18	8	25

Діагностовано дещо вищий за середній рівень розвитку механізму позиційної конкуренції шкільних вчителів, що є свідченням прагнення до кар'єрного успіху. Середній рівень політичної ідентифікації свідчить про те, що вчителі не є надто догматичними чи категоричними за своїми політичними переконаннями, а навпаки, відкриті до різних точок зору та готові до конструктивного діалогу. Підвищений рівень домінантної автономії шкільних вчителів свідчить про те, що вони схильні цінувати незалежність і самостійність. Водночас такий стан може призвести до опору змінам, небажання співпрацювати задля досягнення колективних цілей. Вияв нижчого за середній рівень владного самоствердження учителів не підтверджує їх надмірних авторитарних нахилів, радше вказує на здатність збалансувати свою потребу в контролі з почуттям емпатії та розуміння учнів, що сприяє залученню учнів до суспільно корисної діяльності. Підвищений рівень прагматичної раціоналізації вчителів може бути корисним і вести до зростання ефективності педагогічної праці в короткочасній перспективі, але не надаватиме довгострокових переваг. У свою чергу підвищений рівень норматив-

ної непоступливості свідчить про схильність учителів цінувати традиції, стабільність і послідовність, водночас може вести до опору змінам, відсутності інновацій та зосередження на збереженні статусу-кво.

Отже, аналіз показників розвитку механізмів політико-ідеологічного самовизначення шкільних педагогів виявив складний і багатогранний набір. У той час як деякі механізми передбачають прагнення до влади та визнання, інші вказують на сильне почуття самоєфективності й адаптивності.

Назагал 18,8% шкільних педагогів продемонстрували низький рівень, 57,8% – середній та 23,4% – високий рівень політико-ідеологічного самовизначення. Низький рівень політико-ідеологічного самовизначення частини вчителів може бути зумовлений такими факторами, як відсутність інтересу до політики та ідеології, відчуття безправ'я чи розчарування в політичній системі. Середній рівень політико-ідеологічного самовизначення більшості вчителів свідчить про певний рівень зацікавленості та залученості в політику попри деяку аморфність власних політичних уподобань й ідеологічних переконань. Високий рівень свідчить про вірність своїм принципам і спроможність діяти згідно з ними.

Для з'ясування того, як співвідносяться гендерна компетентність (виражається в андрогінності, а також низькому рівні вираження гендерних стереотипів) із політико-ідеологічним самовизначенням, було застосовано кореляційний аналіз за Спірменом, вибір якого зумовлений ненормальним розподілом даних. Встановлено, що гендерний індекс IS негативно пов'язаний з механізмом позиційної конкуренції ($r = -0.435$; $p \leq 0.01$) та з політико-ідеологічним самовизначенням ($r = -0.253$; $p \leq 0.05$) – рис. 1.

Негативний кореляційний зв'язок між IS, вираженим як фемінність, та позиційною конкуренцією, а також політико-ідеологічним самовизначенням шкільних педагогів означає, що вчителі, які більше ідентифікують себе з фемінними рисами, менш схильні до конкурентної поведінки, а також мають більш розпливчасті політико-ідеологічні орієнтації. Це можна пояснити тим, що фемінність асоціюється з такими рисами, як емпатія, співпраця і турбота, які спрямовані на ближнє коло, але ведуть до меншої обізнаності у сфері публічної політики і меншої конкуренції в питаннях влади.

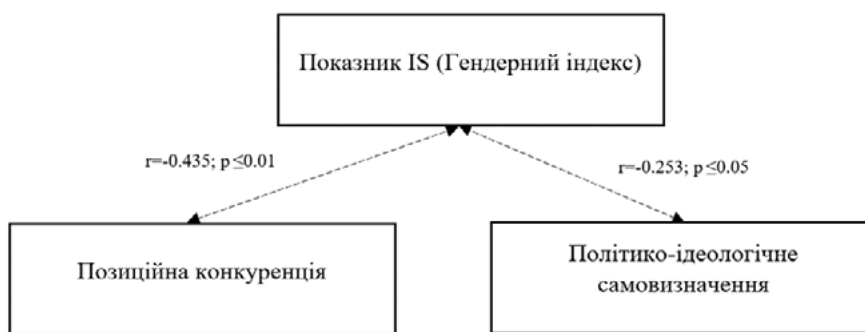

Рис. 1. Кореляція між гендерним індексом та загальним показником політико-ідеологічним самовизначенням

Іншими словами, особи з вищим рівнем фемінності схильні надавати перевагу співпраці та досягненню консенсусу, а не конкуренції та боротьбі за владу, що за певних умов може гарантувати ухвалення більш ефективних рішень.

Решта результатів кореляційного аналізу свідчать про відсутність значущого зв'язку між гендерними стереотипами та політико-ідеологічним самовизначенням шкільних педагогів. Це означає, що рівень дотримання традиційних гендерних ролей та очікувань не пов'язаний з рівнем визначеності та чіткості політичних та ідеологічних переконань.

Варто також зазначити, що відсутність значущої кореляції між гендерними стереотипами та політико-ідеологічним самовизначенням не означає, що гендерні стереотипи не мають жодного впливу на політичні переконання. Радше це свідчить про те, що їхній зв'язок є більш складним, ніж проста кореляція. Вірогідно, вплив гендерних стереотипів на політико-ідеологічне самовизначення опосередковується іншими факторами, які в цьому дослідженні не бралися до уваги.

Загалом, дані кореляційного аналізу свідчать про те, що гендерні стереотипи не є надійним предиктором політико-ідеологічних переконань і що люди, які послуговуються традиційними гендерними стереотипами, можуть мати широкий спектр політичних поглядів. Для того, щоб встановити латентні чинники зв'язку між гендерною компетентністю та політико-ідеологічним самовизначенням, було застосовано факторний аналіз методом головних компонент із варімакс-обертанням. У результаті виокремлено три фактори, які сумарно пояснюють 60% загальної дисперсії (табл. 2).

Таблиця 2

Результати факторизації емпіричних даних

Змінні	Фактор 1	Фактор 2	Фактор 3
Позиційна конкуренція	,872		
Владне самоствердження	,779		
Гендерний індекс	-,640		
Прагматична раціоналізація		,763	
Нормативна непоступливість		,754	
Домінантна автономізація		,528	
Політична ідентифікація			,886
Гендерні стереотипи			-,572
Відсоток поясненої дисперсії	23%	20%	15%

Перший фактор, отриманий в результаті факторного аналізу, можна назвати «Пасіонарне політико-ідеологічне самовизначення». Його змінні відображають ті аспекти цього різновиду самовизначення, які асоціюються з напористістю, домінуванням та незалежністю. Фактор відображає політико-ідеологічну орієнтацію, яка наголошує на конкуренції та утвердженні влади. Цей фактор може бути пов'язаний з політичними та ідеологічними настановами на лібералізм або лібертаріанство, які наголошують на індивідуальних правах і свободах, а також з вірою у важливість конкуренції та особистого інтересу для досягнення суспільного прогресу.

З точки зору гендеру, фактор пасіонарного політико-ідеологічного самовизначення тісно пов'язаний з маскулінними гендерними ролями та ідентичностями. Чоловіки можуть мати вищі показники за цим фактором, ніж жінки, однак важливо зазначити, що особам будь-якої статі може бути притаманний цей самовизначення.

Другий фактор, отриманий в результаті факторного аналізу, можна маркувати як «Консервативне політичне самовизначення». Цей фактор відображає політико-ідеологічну орієнтацію, яка цінує усталені норми і традиції, а також надає пріоритет самостійності та автономії. Люди з високими показниками за цим фактором ригідні, надають перевагу стабільності та спадкоємності збереження традиційних цінностей та інститутів. Слід зазначити, що цей фактор нечутливий до психологічної статі.

Третій фактор, отриманий в результаті факторизації емпіричних даних, можна означити як «Егалітарне політичне самовизначення». До цього фактору увійшли такі змінні, як політична ідентифікація та низька вираженість гендерних стереотипів. Ці змінні відображають політико-ідеологічну орієнтацію, яка наголошує на рівності, справедливості та неприйнятті традиційних гендерних ролей.

Фактор може бути пов'язаний з такими політико-ідеологічними орієнтаціями, як прогресизм або ліберальний фемінізм, які підкреслюють важливість соціальної та політичної рівності, а також відмову від традиційних гендерних ролей і стереотипів. Люди з високими показниками за цим фактором схильні брати участь у політичних та ідеологічних дебатах і дискусіях, а також надавати пріоритет соціально-політичним змінам, а не збереженню статусу-кво. Вони також схильні підтримувати політичні ініціативи, які сприяють рівності та соціальній справедливості. Гендерна компетентність, що виключає вплив гендерних стереотипів, є ключовим компонентом цього фактору.

Висновки. Гендерна компетентність шкільних педагогів в контексті їх політико-ідеологічного самовизначення охоплює знання та вміння розпізнавати і вирішувати проблеми гендерної рівності з метою правового захисту і вільного демократичного волевиявлення громадян.

Емпіричне дослідження виявило, що більшість учителів вільна від гендерних стереотипів і має середній рівень політико-ідеологічного самовизначення. Встановлено зв'язок між фемінною психологічною статтю і низьким рівнем політико-ідеологічним самовизначення.

В результаті факторного аналізу виокремлено три різновиди політико-ідеологічного самовизначення: пасіонарне, консервативне й егалітарне, що свідчить про позитивний зв'язок між андрогінною психологічною статтю і високим рівнем розвитку політичної самосвідомості шкільних педагогів.

Результати дослідження підтвердили висунуті гіпотези і засадничу тезу про те, що гендерна компетентність учителів має вирішальне значення для політичної соціалізації учнів, сприяє формуванню їх громадянської відповідальності та залученню до активної участі в суспільному житті країни.

Перспективи подальших студій пов'язані з порівняльним аналізом ролі гендерної компетентності представників соціономічних професій в екстремальних

умовах суспільного розвитку (воєнного стану, революційних змін тощо) та в умовах сталого еволюційного розвитку соціуму.

Література:

1. Бондарчук О. І., Нежинська О. О. Психологічні умови формування гендерної компетентності керівників загальноосвітніх навчальних закладів: монографія. К.: ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2014. 180 с.
2. Говорун Т. В., Кікінезді О. М. Гендерна психологія: навч. посіб. К.: Академія, 2004. 307 с.
3. Кальницька К. О., Прядко Б. В. Кар'єрні домагання та система цінностей сучасної молоді. *Юність наук-2019: соціально-економічні і гуманітарні аспекти розвитку суспільства: збірник*. Ч. 2. Чернігів: Черніг. нац. тех. ун-т, 2019. С. 28–30.
4. Кіріленко О. Г. Зміст гендерної компетентності викладача ВТНЗ. *Педагогіка та психологія*. 2012. Вип. 41. С. 93–103.
5. Кожекіна Л. Ю. Порівняльна характеристика основних теоретичних підходів до проблеми політичної соціалізації. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки: Збірник наукових праць*. Вип. 10. К.: Фенікс, 2010. С. 50–57.
6. Корсакевич С. Політичне самовизначення молоді: соціально-психологічні особливості. *Проблеми політичної психології*. 2020. № 23(1), 183–194.
7. Хазратова Н. В. Гендерні і вікові особливості фрустраційних реакцій на порушення приватності. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 2020. Вип. 46(49). С. 124–130.
8. Циганенко Г. В. Питальник вимірювання рівня політико-ідеологічного самовизначення. *Проблеми загальної та педагогічної психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка*. Т. V. Ч. 5. 2003. С. 294–298.
9. Чернецька Т., Губіна С., Дрожина Т., Дьоміна Ю., Середя Н., Гриценко Т., Скорик О., Чорна М. Гендерна компетентність вчителів. К.: ГО «Центр гендерної культури», 2024. 40 с.
10. Bem S. L. The measurement of psychological androgyny. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*. 1974. Vol. 42(2). P. 155–162.
11. Branton R., English A., Pettey S., & Barnes T. D. The impact of gender and quality opposition on the relative assessment of candidate competency. *Electoral Studies: An international Journal*. 2018. № 54. P. 35–43.
12. Driessen G., & Van Langen A. Gender differences in primary and secondary education: Are girls really outperforming boys? *International Review of Education*. 2013. Vol. 59(1). P. 67–86.

References:

1. Bondarchuk, O. I., Nezhynska, O. O. (2014). *Psychologichni umovy formuvannia gendernoi kompetentnosti kerivnykiv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv: monohrafiia* [Psychological conditions for the formation of gender competence of heads of general educational institutions: monograph]. K.: TOV «NVP «Interservis» [in Ukrainian].
2. Hovorun, T. V., & Kikinezhdi, O. M. (2004). *Genderna psykholohiia: navch. posib*. [Gender psychology: a teaching manual: educational manual]. K.: Akademiia [in Ukrainian].
3. Kalnytska, K. O., & Pryadko, B. V. (2019). *Karierni domahannya ta systema tsinnostey suchasnoi molodi* [Career aspirations and the value system of modern youth]. *Yunist nauky-2019: sotsialno-ekonomichni i humanitarni aspekty rozvytku suspilstva: zbirnyk*. CH. 2. Chernihiv: Chernih. nats. tekhnol. un-t, 2019, 28–30 [in Ukrainian].
4. Kirilenko, O. H. (2012). *Zmist gendernoi kompetentnosti vykladacha VTNZ* [The content of gender competence of a teacher of the VTNZ]. *Pedahohika ta psykholohiia*, 41, 93–103 [in Ukrainian].
5. Kozhekina, L. Yu. (2010). *Porivnialna kharakterystyka osnovnykh teoretychnykh pidkhodiv do problemy politychnoi sotsializatsii* [Comparative characteristics of the main theoretical approaches to the problem of political socialization]. *Aktualni problemy sotsiologii, psykholohii, pedahohiky: Zbirnyk naukovykh prats*, 10. K.: Feniks, 50–57 [in Ukrainian].
6. Korsakevych, S. (2020). *Politychne samovyznachennia molodi: sotsialno-psykholohichni osoblyvosti* [Political self-determination of youth: socio-psychological features]. *Problemy politychnoyi psykholohii*, 23(1), 183–194 [in Ukrainian].
7. Khazratova, N. V. (2020). *Genderni i vikovi osoblyvosti frustratsiynykh reaktsiy na porushennia pryvatnosti* [Gender and age characteristics of frustration reactions to privacy violations]. *Naukovi studii iz sotsialnoi ta politychnoi psykholohii*, 46(49), 124–130 [in Ukrainian].
8. Tsyhanenko, H. V. (2003). *Pytalyk vymiryuvannia rivnia polityko-ideolohichnoho samovyznachennia* [Questionnaire for measuring the level of political and ideological self-determination]. *Problemy zahalnoi ta pedahohichnoi psykholohii. Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii im. H. S. Kostyuka*, 5(5), 294–298 [in Ukrainian].
9. Chernetska, T., Gubina, S., Drozhzhyna, T., Dyomina, Y., Sereda, N., Hrytsenko, T., Skoryk, O., & Chorna, M. (2024). *Genderna kompetentnist vchytelstva* [Gender competence of teachers]. K.: HO «Tsentr hendernoi kultury» [in Ukrainian].
10. Bem, S. L. (1974). The measurement of psychological androgyny. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 42(2), 155–162.
11. Branton, R., English, A., Pettey, S., & Barnes, T. D. (2018). The impact of gender and quality opposition on the relative assessment of candidate competency. *Electoral Studies: An international Journal*, 54, 35–43.
12. Driessen, G., & Van Langen, A. (2013). Gender differences in primary and secondary education: Are girls really outperforming boys? *International Review of Education*, 59(1), 67–86.